

חשיבה פסיכואנליטית במרחב חברתי:
השפעות הדדיות בין תהליכים אישיים לחברתיים בישראל
מרכזת הקורס: חני גרינברג

הקורס יעסוק בהתבוננות פסיכואנליטית, מנקודות מבט שונות על תהליכים חברתיים המתקיימים בחברה הישראלית. מתוך ההבנה שקיימות השפעות גומלין בין הפן החברתי לאישי ולהיפך, ננסה להכיר תהליכים הדדיים אלה. הקורס מורכב מהרצאות שתובאנה על ידי מרצים מתחום הפסיכואנליזה, הרוח והעשייה החברתית וכן מדיונים שיתעוררו בכתה.

ההרצאות שיינתנו בקורס:

1. ד"ר חנה אולמן - "האישי הוא פוליטי הפוליטי הוא אישי: על הסובייקטיביות של פסיכואנליטיקאית ישראלית". (27.2.18)

השיעור יתבסס על מאמר זה ויעסוק באופן שבו ההקשר הישראלי משפיע על הבחירות המקצועיות והקליניות שלנו. המאמר מתמקד בדרכים שבהן נתן לראות את הביוגרפיה האישית שלי בתוך ההקשר הישראלי, כמשפיעה על התהוותי כאנליטיקאית התייחסותית. נדון באופן שבו האינטרפסיכי, האינטרסובייקטיבי וההקשר הפוליטי לפותים זה בזה ללא אפשרות להתרה. המאמר מסתיים בהצגת מקרה קצרה אשר מחדדת דילמות שעולות בעבודה הקלינית בתוך ההתערבות של האישי והפוליטי. ד"ר חנה אולמן פסיכואנליטיקאית מנחה ויו"ר לשעבר של מכון ת"א לפסיכואנליזה בת זמננו. יו"ר הועד הבינלאומי של הארגון לפסיכואנליזה ופסיכותרפיה התייחסותית.

2. ד"ר גבי מן - פרדוקסים של שייכות (6.3.18)

המפגש יתמקד בשאלה המורכבת שעולה סביב ריבוי שייכויות. הישראלי לא פעם מוצא את עצמו חצוי בין שייכויות שונות. בשיעור נדון בשסע בעצמי הנוצר במצבים אלה וכיצד אפשר לעשות לאיחוי ולהתמרה של מצבים מורכבים אלה של העצמי.

ד"ר גבי מן, פסיכולוגית קלינית ואנליטיקאית מנחה, נמנית על קבוצת המייסדים של המכון ויו"ר שלו לשעבר. כיום היא ראש מסלול לימודי ההמשך בפסיכולוגיית העצמי והמעשה הטיפולי, בחוג לפסיכותרפיה, אוניברסיטת תל אביב. גבי נמנית גם על קבוצת המייסדים של תוכנית ההכשרה הפסיכואנליטית-בוד היסטית, רוח אדם, בלוד.

3. ד"ר עופר מאורר - הומוסקסואליות גברית - דינמיקה אדיפלית בהקשרים חברתיים (13.3.18)

בשיעור נתמקד בדינמיקה פסיכולוגית שעשויה להיות משמעותית להבנת תהליכים בהתפתחות של גברים הומוסקסואלים. בשיעור יוצע כי בין האב ובין בנו מתרחשת דינמיקה אדיפלית מסוימת בעלת מאפיינים יחודיים, הנוטים לצבוע את חיי-האהבה הבוגרים של אותם ילדים בצבעים מאוד מסוימים. הבנת הדינמיקה בהקשריה החברתיים יכולה לסייע למטפלים להבין ולרפא דינמיקות מכאיבות עם מטופלים אלה בבגרותם, הן בעבודה פרטנית והן בזוגית.

ד"ר עופר מאורר, פסיכולוג קליני, ייסד ומנהל את תכנית 'הגל החדש בפסיכותרפיה' במרכז הבינתחומי הרצליה. משמש כיום כיו"ר הפורום הישראלי לפסיכואנליזה ולפסיכותרפיה התייחסותית. בהמשך לעבודת התנדבות ממושכת בקהילה הלהט"בית, עופר הקים לפני 15 שנה את 'צוות מטפלים גיי-פרנדלי', מכון לפסיכותרפיה המציע טיפול ממומחים בתחום הנטייה המינית והמגדר. מדריך מוסמך מטעם החברה הבינלאומית לסכמה תרפיה (ISST).

4. ד"ר עיסאם דאוד - "כשהם עולים אל הסירות הם יודעים שהם הולכים למות" (20.3.18)

פסיכיאטר, יוזם ומקים את ארגון Humanity Crew המטפל בפליטים מסוריה, הנפלים אל חופי יוון. ד"ר דאוד יביא עדות על גודל האסון ההומניטרי המתרחש קרוב כל כך אלינו, ויספר על המודל האמיץ והיצירת

שפיתח לטיפול בפליטים ובילדיהם (מומלץ לצפות בהרצאתו בנושא שהתפרסמה ב-TED)

5. ד"ר רינה לזר – מה לנו ולרוע? על קיום, ערכים, אחרות ומצפון ממבט התייחסותי (10.4.18)

נושא הרוע מטריד את דעתנו כבני אנוש וכאנשי מקצוע בכל מפגש אתו. עם זאת נדמה כי חסרה בו חשיבה בתחומנו; איננו דוברים רוע. אנו מדברים על דחף מוות, תוקפנות, פרוורסיה, חסר, כשל, טראומה, נתקים וכיו"ב.

רוע מאופיין כאותו הדבר, "הזה", שממוטט ערכי יסוד יקרים לאדם. מזעזע אושיות, פורם רקמת חיים חשובה, רקמה ערכית-ריגושית-קישורית. יש המבינים רוע על רקע של חבלה נוראה שנכפה על הפרט לשחזרה בפעולה נגד האחר כמושא וכעד לה ויש שייראו בו דווקא ציות/כניעה למוחלט, מוחלט על-אישי, שפותר את הפרט מנטל ייחודיותו.

ננסה "לחשוב רוע" במשותף ולהתייחס לקורה כאן ועכשיו.

ד"ר רינה לזר היא מרצה ומנחה בתכנית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית בביה"ס לרפואה ע"ש סאקלר, אוניברסיטת תל אביב. חברת הועד המנהל של הארגון הבינלאומי לפסיכואנליזה ופסיכותרפיה התייחסותית. ערכה את הספר Talking about Evil בהוצאת ראוטלדג, ואת "תשוקה" ו"נקודת העיוורון" בשיתוף עם פרופ' בידרמן בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

6. ד"ר חזי כהן – אספקטים פסיכואנליטיים בעבודת המחנכים (17.4.18)

בשיעור ננסה להתמקד בהתפתחות העצמי וגיבושו כפי שהדבר יכול לבוא לביטוי בעבודת המחנך. למרות שהמחנך עוסק בעיקרו של דבר בהקניית ערכים וטיפוחם כמו גם בהקניית ידע הרי שתוך כדי עבודה זו אמור המחנך לכוון עצמו להתפתחות העצמי של החניך, התפיסה העצמית של החניך את עצמו ואת האחר. כמו כן יכוון המחנך את עצמו לחשיפת הקשיים הנפשיים של החניך ודרכי ההתמודדות עם קשיים אלה.

ד"ר חזי כהן - פסיכולוג קליני ופסיכואנליטיקאי. ניהל במשך 40 שנה מוסד פנימייתי לטיפול בילדים ובני נוער בעלי הפרעות נפשיות קשות. מטפל, מדריך, מנהל יחד עם ד"ר אופיר לוי את הקורס לפסיכותרפיה דינאמית בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל אביב.

7. גב' שירין נטור-חאפי והרב ירמי סטביצקי - חינוך כמנוף לשינוי חברתי (24.4.18)

שירין נטור-חאפי, מנהלת בית הספר התיכון בשכונת הרכבת בלוד, מלמדת שעתיים בשבוע ספרות עברית בתיכון הדתי ע"ש הימלפרב בשכונת בית וגן בירושלים. במקביל, הרב ירמי סטביצקי, מנהל תיכון זה, מלמד אנגלית בבית הספר הערבי בלוד, וזאת כחלק מיוזמה שלו לגישור בין האוכלוסיות בעקבות רצח משפחת דוואבשה בכפר דומא. בשיעור, גב' חאפי והרב סטביצקי ידברו על חינוך והידברות במקומות הנראים, לעיתים, בלתי אפשריים, דרך פרויקט מורכב ומרתק זה.

שירין נטור-חאפי, מקימת ומנהלת בית ספר אורט למדעים והנדסה, שכונת הרכבת, לוד. הרב ירמי סטביצקי - מנהל תיכון דתי ע"ש הימלפרב, ירושלים.

8. ד"ר אבי ברמן - קורבניות – על תוקפנותם של הסובלים (8.5.18)

אציג את הקורבניות כ"מצב עצמי" שמאפיין שלב של התאוששות מטרומה (בניגוד לפוסט-טראומה) שבו האדם חוזר בהדרגה לכוחותיו אבל עדיין נשען על זהותו כקורבן ותובע הכרה ופיצוי. האנשים אליהם הוא פונה הם אלה שמשותפים בשיקומו (כולל בני משפחה קרובים). בקורבניות ישנה מידה של תוקפנות עקיפה ושאיפה לדומיננטיות.

בטיפול המטפל מצופה להיות עד אוהד לסבלו של המטופל, להיות מושא למשאלות פיצוי ולעיתים קרובות, להתעלם מסבלם של אחרים. חריגה ממיקום זה עלולה לגרום למטופל להפעיל דפוסים קורבניים מול המטפל. בשיעור אדון בהשלכות של מצבים קורבניים על פסיכותרפיה.

הקורבניות מאפיינת לא פעם גם הלך רוח חברתי ולאומי. ישנן אידיאולוגיות קורבניות הנסבות סביב "הטראומה הנבחרת" הם מייחסות לעם שלם זהות קורבנית, מאפשרת הפיכת סבל לאומי לכוח ולכוחנות, מתיקה נקמנות מן האוייב ההיסטורי לשכנים לא לוחמים, ואף פוטרת מ-concern כלפי בני לאום אחר. ד"ר אבי ברמן הוא פסיכואנליטיקאי מנחה במכון ת"א לפסיכואנליזה בת-זמננו, אנליטיקאי קבוצתי. יו"ר המסלול לאנליזה קבוצתית בבית הספר לפסיכותרפיה באוניברסיטת תל אביב. לאחרונה יצא תרגום לעברית של הספר "קורבניות, נקמה ותרבות הסליחה" שכתב יחד עם עמיתיו מרים ברגר ואיוון אורליק.

9. גב' מרים ברגר - לחשוב נקמה - נוכחותה של נקמה ונגזרותיה בטיפול ומעבר לו. (15.5.18)

נקמה היא נושא שניתן לו מקום מועט בלבד בחשיבה הפסיכולוגית. כללית היא מזוהה עם הרס ונחשלות; כזאת היא מורחקת מהשיח התרבותי וזוכה להדרה ברמה אישית וחברתית כאחד.

בשיעור נעסוק בבחינת הנקמה מנקודת מבט שונה: אציע לראות בנקמה מסר תקשורתי גולמי אשר בא לידי ביטוי באופנים שונים, שתפקידם הדינאמי הוא להגן על האדם ממגע עם התנסויות בלתי נסבלות של ביטול, הדרה והשפלה בקשריו עם הזולת ועם קבוצת השייכות שלו. על פי תפיסה זאת, נקמה, על נגזרותיה ופניה הרבים, מהווה תקשורת מוצפנת, שכוללת טווח רחב של יחסים שמורכבים מכוונות, מחשבות רצונות, משאלות, רגשות ומעשים שברובם אינם מודעים ואינם מופענחים דיים. בראייה זאת, נקמה מהווה מעין תרופה עצמית אוטומטית להשבת כבוד פצוע ולשמירה על הזכות להיות סובייקט רלוונטי בחברה שבה צדק וערבות הדדית נחשבים לערך.

מרים ברגר, פסיכולוגית קלינית, מדריכה בפסיכותרפיה, אנליטיקאית קבוצתית, חברת סגל במכון הישראלי לאנליזה קבוצתית ואף היתה ממקימיו ויו"ר משותף שלו. מדריכה ומלמדת במסגרות שונות ובקליניקה הפרטית. כהנה כפסיכולוגית ראשית ראשונה של "עמך" ת"א, עוסקת בטיפול בטראומה אישית וחברתית. לאחרונה יצא תרגום לעברית של הספר "קורבניות, נקמה ותרבות הסליחה" שכתבה יחד עם עמיתה אבי ברמן ואיוון אורליק.

10. ד"ר גילה עופר - הסליחה כהליך אישי, בינאישי ואינטר סובייקטיבי (22.5.18)

הסליחה חשובה להמשכיותם של יחסים בינאישיים, ויש לה השפעה עצומה על בריאותם הנפשית של הקורבנות ושל התוקפים. ליכולת לסלוח יש תפקיד חשוב בהשתחררות מכבלי העבר ובצמיחה הנפשית, ולכן נושא הסליחה הוא בעל חשיבות רבה לתיאוריה ולקליניקה בפסיכואנליזה ובאנליזה הקבוצתית. בשיעור אתמקד בדרך שעובר הנפגע, ולא הפוגע, לקראת הסליחה. תהליך זה יכול במקרים מסוימים להתרחש בתוך נפשו של הנפגע אף ללא מפגש ישיר עם הפוגע, אלא באופן עקיף – באמצעות "שלישי" כלשהו, אדם נוסף או המטפל. סליחה עקיפה יכולה להתרחש גם באמצעות מפגש עם טקסט – מכתב, יומן, שירה או פרוזה. בשיעור זו אבקש לבחון את הדרכים השונות, הישירות והעקיפות, שבהן יכול להתרחש תהליך הסליחה.

גילה עפר, Ph.D – פסיכולוגית קלינית, פסיכואנליטיקאית מנחה ואנליטיקאית קבוצתית. חברה, מייסדת ויו"ר לשעבר של מכון תל-אביב לפסיכואנליזה וחברה מייסדת של המכון הישראלי לאנליזה קבוצתית. מרצה ומדריכה בתוכנית לפסיכותרפיה באוניברסיטת תל-אביב. מובילה הקמת מכונים לאנליזה קבוצתית באיסטנבול ובבוקרשט. חברה נלווית לוועד הבינלאומי ומתאמת הפעילות בארצות אירופה המזרחית בפדרציה האירופאית לפסיכותרפיה פסיכואנליטית (EFPP). עורכת את הג'ורנל המדעי של ה-EFPP ופרסמה את עבודותיה בג'ורנלים מובילים. לאחרונה ערכה את הספר (וכתבה בו) "גשר על פני מים סוערים" בהוצאת קרנק.

11. ד"ר עופרית ברמן שפירא - פסיכואנליזה ופמיניזם (5.6.18)

בין התאוריות הפמיניסטיות (המגוונות) והפסיכו-אנליזה מתנצח דו-שיח רב-גוני. יתכן ואחת התרומות הפמיניסטיות החשובות ביותר הינה עצם הרעיון של הסובייקט הנשי. האשה, בתאוריות אלו, אינה אובייקט במהותה (אלא משום הבניות חברתיות) אלא סובייקט, 'אחר' ושווה ערך לסובייקט הגברי, אך

כזה המעוצב ומדוכא על ידי הבניות ותכתיבים חברתיים. יש, בין החוקרות והתאורטיקניות הפמיניסטיות, רבות המבקרות את פרויד, בשל תפיסותיו הפטריארכליות, המקנות לנשים מקום שולי, יחסי, ו"מסורס". אך אחרות מצאו בדבריו גם הדהוד לתפיסות פמיניסטיות, בעיקר בכל הנוגע לצורך לוותר על אינסטינקטים ביולוגיים בכדי להתקבל לחברה, דבר המחזק את התפיסות הפמיניסטיות בדבר הבנייה מגדרית שהיא חברתית במהותה.

אם פרויד תהה "מה רוצות נשים?" לתאוריות הפמיניסטיות ישנן תשובות לא מעטות לשאלה זו ואחת המעניינות שבהן הינה זו של Flax הטוענת כי מה שנשים רוצות הינה חוויה של אוטונומיה והזנה, המשולבות יחד במערכת יחסים אחת. סקירת הרעיונות הפמיניסטיים תתייחס למאמרה של פלקס וכן למאמר מבית היוצר של ה- Stone Center, אשר עוסק במבנים של כח והבנייה של תוקפנות, תוך התייחסות למבנים מגדריים, אתניים וכלכליים.

ד"ר עפרית שפירא-ברמן, פסיכואנליטיקאית, מרצה בכירה וחוקרת, מרכזת המסלול הקליני בעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית בירושלים.